

Köpings kommun
kopings.kommun@koping.se

2024-02-13
Dnr SI 2022:8458

Uppföljningsbeslut

efter kvalitetsgranskning av
undervisningen i källkritiskt förhållningssätt
– fokus gymnasieskolan
vid Ullvigymnasiet 3 i Köpings kommun

Inledning

Skolinspektionen har med stöd i 26 kap. 19-20 § skollagen (2010:800) genomfört en tematisk kvalitetsgranskning på Ullvigymnasiet 3 avseende verksamhetens kvalitet inom undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan. Granskningen genomfördes under vårterminen 2023.

Vid granskningen identifierade Skolinspektionen tre utvecklingsområden som angetts i beslut den 30 juni 2023, dnr SI 2022:8458.

Skolinspektionen har begärt att huvudmannen för Ullvigymnasiet 3 senast den 1 januari 2024 ska redovisa till Skolinspektionen vilka åtgärder som vidtagits utifrån identifierade utvecklingsområden. Köpings kommun har kommit in med en sådan redovisning den 15 december 2023.

Beslut efter uppföljning:

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Utvecklingsområde 1:

Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver inleda ett samarbete för att skapa en gemensam, övergripande strategi för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas och hållas uppdaterad.

Skolinspektionen bedömer redovisade åtgärder på följande sätt:

- Huvudmannen har påbörjat ett arbete som ligger i linje med Skolinspektionens bedömning av vad som behövs för att höja kvaliteten inom bedömningsområdet.

Utvecklingsområde 2:

Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information.

Skolinspektionen bedömer redovisade åtgärder på följande sätt:

- Huvudmannen har påbörjat ett arbete som ligger i linje med Skolinspektionens bedömning av vad som behövs för att höja kvaliteten inom bedömningsområdet.

Utvecklingsområde 3:

Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att träna på att göra källkritiska ställningstaganden i relation till olika typer av källor.

Skolinspektionen bedömer redovisade åtgärder på följande sätt:

- Huvudmannen har påbörjat ett arbete som ligger i linje med Skolinspektionens bedömning av vad som behövs för att höja kvaliteten inom bedömningsområdet.

Skolinspektionen avslutar härmed granskningen.

Bakgrund

Undervisning för att främja elevernas förmåga att söka och värdera information samt använda digitala och andra källor

Bedömningen var att ett utvecklingsarbete behövde inledas inom följande:

- Rektorn, lärarna och skolbibliotekarien behöver inleda ett samarbete för att skapa en gemensam, övergripande strategi för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas och hållas uppdaterad.

I huvudmannens redovisning av vidtagna åtgärder framgår att en arbetsgrupp bestående av rektor, skolbibliotekarie, förstelärare och IKT-pedagog har skapats för att arbeta fram och förankra en skolövergripande plan för källkritiskt arbete. Skolenheten har även påbörjat ett projekt tillsammans med en professor från Uppsala universitet som i januari ska hålla en föreläsning och workshop för all personal. Projektet fortlöper under vårterminen. Vidare framkommer att arbetsgruppen ska besöka en gymnasieskola i en annan kommun för att ta del av deras metod och strategi för källkritiskt arbete. Enligt redovisningen har all undervisande personal erbjudits fortbildning kopplat till artificiell intelligens. Arbetet med den övergripande skolplanen har enligt redovisningen gjort att lärarna känner sig mer trygga i sitt ansvarsområde då de har tillgång till aktuellt material för att kunna arbeta med källkritik utifrån det egna ämnets perspektiv. De effekter som förväntas på längre sikt är enligt redovisningen att eleverna ska känna igen arbetsstrukturen gällande undervisningen i källkritik oavsett vilket ämne som undervisas och att metoden blir välbekant för eleverna. Ytterligare åtgärder som planeras är enligt redovisningen att ett årshjul med aktiviteter ska utformas och läggas i den skolövergripande planen. Skolenhetens kvalitet avseende utvecklingsområdet har enligt huvudmannens redovisning utvecklats genom att medvetenheten hos skolledningen samt undervisande

och övrig personal har ökat. En diskussion kring vikten av ett övergripande källkritiskt perspektiv och gemensamma strategier kring källkritik i all form av undervisning har påbörjats. Förväntade effekter på längre sikt är enligt huvudmannens redovisning att lärare börjar planera och arbeta efter en skolövergripande strategi i det källkritiska arbetet samt att lärarnas kompetens inom källkritik och källkritiskt arbete ökar. Ytterligare åtgärder som planeras är att ta fram en skolövergripande plan för arbetet med källkritik samt att varje ämnesgrupp arbetar fram ämnesspecifikt material kring källkritik. Enligt redovisningen ska även skolbibliotekarien ta fram en länklista med förslag på aktuellt källkritiskt material och arbetsuppgifter.

Skolinspektionen bedömer att huvudmannen har påbörjat ett arbete som ligger i linje med det som Skolinspektionen anser behövs för att utveckla arbetet. Skolinspektionen förutsätter att huvudmannen utvecklar det påbörjade arbetet genom att genomföra det planerade insatserna, för att skapa en gemensam, övergripande strategi för hur undervisningen i källkritiskt förhållningssätt ska bedrivas och hållas uppdaterad.

Skolinspektion bedömde även att ett utvecklingsarbete behövde inledas inom följande:

- Lärarna och skolbibliotekarien behöver utveckla undervisningen i källkritiskt förhållningssätt genom att inkludera teoretiska resonemang och praktiska exempel för att ge eleverna verktyg att på ett medvetet sätt söka information.

I huvudmannens redovisning av vidtagna åtgärder framgår bland annat att skolbibliotekarien numera erbjuder biblioteksinformation till elever i årskurs ett. Den arbetsgrupp som skapats planerar enligt redovisningen att skapa en övergripande skolplan för arbetet med källkritik. Programgrupper och ämnesgrupper har blivit informerade om varför det källkritiska arbetet behöver utvecklas och när det kommer att startas upp. Undervisande personal har även deltagit i fortbildningsinsatser kopplade till generativ artificiell intelligens. Skolenhetens kvalitet avseende utvecklingsområdet har enligt redovisningen ökat genom att lärarnas medvetenhet kring källkritik och betydelsen av källkritiskt arbete i alla ämnen har ökat. Under skolåret ska elever få träning i källkritik ur olika perspektiv. Det planeras vidare för löpande fortbildning kopplat till generativ artificiell intelligens, källkritiska metoder, "fake news", konspirationsteorier, algoritmer, filterbubblor samt multimodala sökmetoder gällande bild, ljud och film. I Skolinspektionens granskning framgick att eleverna framför allt fick möta undervisning som fokuserade på skrivna källor och omfattade kritiskt förhållningssätt till informationssökning. Därför rekommenderades skolans lärare att utveckla undervisningen för att ge eleverna verktyg för att söka information medvetet. Det framgår inte av huvudmannens redovisning hur undervisningen gällande informationssökning har utvecklats eller vad elever ännu har fått ta del av.

Skolinspektionen bedömer därför att huvudmannen har påbörjat ett arbete som till viss del ligger i linje med det som Skolinspektionen anser behövs för att utveckla arbetet. Skolinspektionen förutsätter att huvudmannen utvecklar det påbörjade arbetet i linje med det av Skolinspektionen identifierade utvecklingsområdet.

Slutligen bedömde Skolinspektionen att ett utvecklingsarbete behövde inledas inom följande:

- Lärarna behöver utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att träna på att göra källkritiska ställningstaganden i relation till olika typer av källor.

I huvudmannens redovisning av vidtagna åtgärder framgår bland annat att skolbibliotekarien planerar att sammanställa en övningsbank som tränar olika källkritiska förmågor. Övningsbanken fokuserar på att träna eleverna i att söka efter information och värdera olika källor, inklusive multimodala och bildkällor. Dessutom kommer eleverna få information om sökmotorer, algoritmer, filterbubblor, AI och digitala fotspår. Det framkommer även att ämnesgrupperna på skolenheten har fått information om att de ska arbeta med att ta fram konkreta arbetsuppgifter kring källkritik inom respektive ämne. Skolenhetens kvalitet avseende utvecklingsområdet har enligt redovisningen utvecklats genom att medvetenheten om arbetet med det källkritiska arbetet inom respektive ämnesgrupp har ökat och förståelsen för att ha en skolövergripande plan har förankrats. Även kunskapen hos lärarna om sökmotorer, algoritmer, filterbubblor, artificiell intelligens och digitala fotspår har ökat. De effekter som förväntas på längre sikt är enligt huvudmannens redovisning att skolenheten har en övergripande plan för det källkritiska arbetet samt att undervisningen om källkritik sker enligt denna plan med aktuella, konkreta och relevanta uppgifter för respektive ämne. Ämnesgrupperna ansvarar för att utvärdera och uppdatera metoder och arbetsuppgifter under läsåret. Ytterligare åtgärder som planeras är enligt redovisningen att lärarna i karaktärsämnen kommer att ta fram arbetsmaterial som ska förbereda eleverna inför APL-perioderna i syfte att ge eleverna ett kritiskt förhållningssätt till attityder och värderingar som skiljer sig från skolans. I Skolinspektionens granskning framgick att eleverna i begränsad omfattning fick möjlighet att träna på sina källkritiska förhållningssätt genom de uppgifter och stöd som lärarna gav dem. Vidare saknades vägledning till eleverna om källkritik riktad mot andra typer av källor än textbaserade. Skolinspektionen rekommenderade därför skolans lärare att utforma uppgifter som ger eleverna möjlighet att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt gentemot olika typer av källor, som innefattade stödstrukturer för att granska sådana källor. Det framgår inte av huvudmannens redovisning att det påbörjade arbetet ännu har lett till att utformningen av uppgifter som ger eleverna möjlighet

att träna på att göra källkritiska ställningstaganden i relation till olika typer av källor har utvecklats.

Skolinspektionen bedömer att huvudmannen har påbörjat ett arbete som till viss del ligger i linje med det som Skolinspektionen anser behövs för att utveckla arbetet. Skolinspektionen förutsätter att huvudmannen utvecklar det påbörjade arbetet i linje med det av Skolinspektionen identifierade utvecklingsområdet.

Av huvudmannens redovisning framkommer att Skolinspektionens beslut kommunicerats till eleverna på skolenheten.

På Skolinspektionens vägnar

X

Beslutsfattare

X

Föredragande/utredare

Mer information om kvalitetsgranskningen finns på Skolinspektionens hemsida: [Undervisningen i källkritiskt förhållningssätt – fokus gymnasieskolan.](#)

Bilaga 1: Bedömningsgrunder

Som underlag för bedömningarna har Skolinspektionens utredare använt sig av framtagna kvalitetskriterier, vilka är utformade i enlighet med forskning och beprövad erfarenhet.

Inom respektive område granskas följande:

Bedömningsområde 1: Samarbete för att utveckla undervisningen om källkritik

I området granskas hur lärarna utvecklar undervisningen och håller sig uppdaterade i förhållande till en föränderlig samhälls- och teknikutveckling samt till elevernas vardag. Inom detta område är även samarbetet mellan lärare och med skolbibliotekens personal en viktig del för att utveckla skolans arbete och bidra till elevernas källkritiska förhållningssätt samt ge dem möjlighet att tillägna sig konkreta metoder för till exempel informationssökning. Lärarna behöver kunskap för att kunna undervisa eleverna om var och hur de hittar tillförlitliga källor samt balanserad information genom det som kallas sökkritik och källtillit. Lärarna behöver hålla sig uppdaterade så att undervisningen även kan innehålla moment om hur teknik och algoritmer påverkar källor och handlingar samt om hur den digitala tekniken utvecklas. I detta är en viktig del även de plattformar och forum som eleverna får information från, vilket gör att lärarna behöver hålla sig uppdaterade även kring hur dessa sorterar och visar information.

Bedömningsområde 3: Källkritiken är ständigt närvarande i undervisningen och involverar olika källor och uttryckssätt

Området handlar om huruvida lärarna återkommande genomför undervisning om källkritiskt förhållningssätt i undervisningen. Forskningen visar att kombinationen av kunskapen inom ett ämne och dess vetenskapliga grund och förhållningssätt tillsammans med konkreta metoder för källkritiskt granskning och värderande är särskilt viktigt. Det är därför viktigt att lärarna kontinuerligt integrerar undervisningsmoment om kritiskt tänkande och ett källkritiskt förhållningssätt i respektive ämne.

Det är viktigt att undervisningen innehåller både teoretiska genomgångar och praktiska övningar av källkritiskt förhållningssätt och metod, och att dessa är ständigt levande/närvarande i undervisningen. Läraren behöver presentera olika källkritiska metoder som är relevanta utifrån ämnets vetenskapliga grund samt ge eleverna en möjlighet att reflektera över hur olika digitala källor och informationsflöden kan värderas utifrån olika vetenskapliga traditioner och metoder. Det är således av vikt att undervisningen involverar såväl text som bild, rörlig bild och ljud, samt de plattformar som eleverna använder sig av.

Bedömningsområde 3: Eleverna får stöttning i användningen av källkritiskt förhållningssätt

I området granskas hur lärarna ger eleverna möjlighet att omsätta, utveckla och befästa sina källkritiska förmågor och förhållningssätt. För att utveckla elevernas källkritiska förhållningssätt är det viktigt att lärarna tar ansvar för och leder eleverna genom att medvetet skapa uppgifter med ett väl valt innehåll och med genomtänkta frågor som eleverna ska undersöka. Lärarens ledning och stöttning bör även innebära att eleverna får stöd och konstruktiv, åldersanpassad feedback för att utveckla ett källkritiskt förhållningssätt i förhållande till både digitala och tryckta källor. En annan viktig aspekt är att eleverna ges stödstrukturer, till exempel tydliga instruktioner för hur de ska arbeta eller modeller för hur saker ska presenteras, men de kan också utgöras av vägledning från läraren i konkreta situationer, exempelvis stöd i form av ändamålsenliga och genomtänkta frågor. Allteftersom kunskapen och förmågorna utvecklas över tid finns det möjlighet att minska stödstrukturernas omfattning samtidigt som uppgifterna bör stötta en progression och ge eleverna möjlighet att lära sig använda olika typer av källor samt lär sig deras styrkor och brister.

Det är viktigt att läraren utmanar eleverna att tänka utanför ramarna och ifrågasätta deras antaganden om den information de tar del av och som de undersöker samt producerar inom undervisningen. Uppgifterna bör även omfatta källkritiska tillvägagångssätt i olika typer av digitala verktyg, olika typer av källor och former av uttryck och ge eleverna möjlighet att arbeta mer fritt med undersökande uppgifter.

Bilaga 2: Författningsstöd

Gymnasieskolans syfte är enligt **skollagen** (2010:800) bland annat att ge en god grund för yrkesverksamhet och fortsatta studier samt för personlig utveckling och ett aktivt deltagande i samhällslivet. Utbildningen ska utformas så att den främjar social gemenskap och utvecklar elevernas förmåga att självständigt och tillsammans med andra tillägna sig, fördjupa och tillämpa kunskaper (15 kap. 2 § skollagen). Enligt **läroplanen** ska eleverna kunna orientera sig och agera i en komplex verklighet med stort informationsflöde, ökad digitalisering och snabb förändringstakt. Deras förmåga att finna, tillägna sig och använda ny kunskap blir därför viktig. Eleverna ska träna sig att tänka kritiskt, att granska information och förhållanden och att inse konsekvenserna av olika alternativ. På så vis närmar sig eleverna ett vetenskapligt sätt att tänka och arbeta. [...] Genom studierna ska eleverna stärka grunden för det livslånga lärandet. Förändringar i arbetslivet, digitaliseringen och den tekniska utvecklingen, internationaliseringen samt miljöfrågornas komplexitet ställer nya krav på människors kunskaper och sätt att arbeta. [...] I ett allt mer digitaliserat samhälle ska skolan också bidra till att utveckla elevernas digitala kompetens. Skolan ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur digitaliseringen påverkar individen och samhällets utveckling. Alla elever ska ges möjlighet att utveckla sin förmåga att använda digital teknik. De ska också ges möjlighet att utveckla ett kritiskt och ansvarsfullt förhållningssätt till digital teknik, för att kunna se möjligheter och förstå risker samt för att kunna värdera information (Förordning om läroplan för gymnasieskolan [SKOLFS 2011:144], Lgy 11, 1 Skolans värdegrund och uppgifter, Gymnasieskolans uppdrag).

I **läroplanen** anges vidare att det är skolans ansvar att varje elev som har slutfört ett nationellt program kan använda sina kunskaper som redskap för att bland annat kritiskt granska normer, påståenden och förhållanden, kan använda såväl digitala som andra verktyg och medier för bland annat kunskapssökande, informationsbearbetning, problemlösning och lärande, kan använda bibliotek och deras resurser samt har förutsättningar för att delta i demokratiska beslutsprocesser i samhälls- och arbetsliv och förmåga att kritiskt granska och bedöma det de ser, hör och läser för att kunna diskutera och ta ställning i olika livsfrågor och värderingsfrågor (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Mål). Enligt läroplanen ska läraren i undervisningen utnyttja de kunskaper och erfarenheter av arbets- och samhällsliv som eleverna har eller skaffar sig under utbildningens gång samt organisera och genomföra arbetet så att eleven bland annat får möjlighet att använda digitala verktyg på ett sätt som främjar kunskapsutveckling (Lgy 11, 2.1 Kunskaper, Riktlinjer). Alla som arbetar i skolan ska, i skolans arbete med normer och värden, uppmärksamma de möjligheter och risker som den ökande digitaliseringen medför (Lgy 11, 2.2 Normer och värden, Riktlinjer).

Av **skollagen** följer att det pedagogiska arbetet vid en skolenhet ska ledas och samordnas av en rektor (2 kap. 9 skollagen). Enligt **läroplanen** har rektorn ett särskilt ansvar för att utbildningen utformas så att alla elever, för att själva kunna söka och utveckla

kunskaper, ges handledning och får tillgång till och förutsättningar att använda läromedel av god kvalitet samt andra lärverktyg för en tidsenlig utbildning, däribland skolbibliotek och digitala verktyg. Rektorn ansvar vidare för att lärare och annan personal får möjlighet till den kompetensutveckling som krävs för att de professionellt ska kunna utföra sina uppgifter och kontinuerligt ges möjlighet att dela med sig av sin kunskap samt att lära av varandra för att utveckla utbildningen. Rektor har därtill ansvar för att skolbibliotekets verksamhet används som en del i undervisningen och för att stärka elevernas språkliga och digitala kompetens (Lgy 11, 2.6 Rektorns ansvar).

I **ämnesperplaner** för engelska, historia, religionskunskap, samhällskunskap, svenska, svenska som andraspråk, naturkunskap, biologi, fysik och kemi anges bland annat följande avseende respektive ämnens syfte. Undervisningen i engelska ska bidra till att eleverna utvecklar förståelse av hur man söker, värderar, väljer och tillägnar sig innehåll från olika källor. I historia ska eleverna ges möjlighet att söka, granska, tolka och värdera olika typer av källor och att använda digitala verktyg för att söka information från olika medier. I religionskunskap ska ge eleverna ges möjlighet att analysera texter och begrepp, kritiskt granska källor i digital och annan form, diskutera och argumentera. I svenska och svenska som andraspråk ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar kunskaper om hur man söker, sammanställer och kritiskt granskar information från olika källor och ge eleverna förutsättningar att utveckla sin förmåga att orientera sig, läsa, söva och kommunicera i en vidgad digital textvärld med interaktiva och föränderliga texter. I naturkunskap ska undervisningen syfta till att eleverna bland annat utvecklar förmåga att kritiskt värdera och ta ställning i frågor som har ett naturvetenskapligt innehåll. I biologi, fysik och kemi ska undervisningen bidra till att eleverna utvecklar förmåga att kritiskt värdera och skilja mellan påståenden som bygger på vetenskaplig respektive icke-vetenskaplig grund. I ämnesperplan för samhällskunskap anges att ett komplext samhälle med stort informationsflöde och snabb förändringstakt kräver ett kritiskt förhållningssätt och eleverna ska därför ges möjlighet att utveckla ett sådant. Det omfattar förmåga att söka, strukturera och värdera information från olika källor och medier samt förmåga att dra slutsatser utifrån informationen. Eleverna ska ges förutsättningar att utveckla förmåga att söka, kritiskt granska och tolka information från olika källor samt värdera källornas relevans och trovärdighet.